

Amerikan Sineması'nın Gerçekçi Sesi: Martin Scorsese

Ural AKÜZÜM

Kimine göre Hollywood'un en iyi yönetmeni, kimine göre çok iyi bir uyarlamacı-belgeselci. Tamamen kendine özgü bir kişilik ve yaşadığını anlatan bir sinemacı. Anlattığı yeri, zamanı, kişileri ve sinemayı kendisini eleştirenlerden daha iyi bilen bir adam o. Oscar ödülü almadan en büyük yönetmenler arasında olduğu herkesçe takdir edilen bir kişilik.

Martin Scorsese 17 Kasım 1942 tarihinde Queens, New York'ta doğdu. İtalyan kökenli bir Amerikalı ailenin çocuğu olan Martin, New York'ta Little İtaly'de büyüdü. 1950 ve 1966 yılları arasında yaşadığı, New York'un bu semtindeki yaşayış tarzının kendi üzerinde büyük etkisi olduğunu da defalarca söyledi. Burada yaşayan ve daha çok Sicilya kökenli olan insanlar, bu bölgeyi oluşturan üç caddeden çok da fazla dışarı çıkmazmış. Örneğin Scorsese, "Küçük İtalya" bölgesine çok yakınlarda olan, entelektüel semt Greenwich Village'a, New York Üniversitesi'nde sinema okuyana kadar hiç gitmemiş.

Filmlerindeki dinsel ritüellerde Katolik eğitimle büyüyen bir çocuğun izleri var. Büyü-yünce amacı din adamı olmakmış, daha sonraları sinema tutkusu ağır basmış. New York Üniversitesi'nde sinema okuyup ilk filmini 22 yaşında çekmiş.

1968'de ilk uzun metrajlı filmi Who's That Knocking at my Door'u çekiyor. Bu filmde başrol, o zamanlar şöhret peşindeki genç aktör Harvey Keitel'indir. Roger Corman adlı prodüktörün desteğiyle, zamanın popüler oyuncularından David Carradine'in oynadığı Boxcar Bertha-Soygun ve Aşk filmini çekiyor. Bu filmde, yasadışı bir kahramanın cezalandırıldığı, bir çarşıya geriliş sahnesi vardır. Daha sonraları filmlerinde sıkça karşılaşacağımız Katolik etkiyi burada görüyoruz. 1974 yılında yine Roger Corman'ın desteğiyle, filmografisinin nadide parçalarından Mean Streets-Hain Sokaklar filmini çekiyor. Robert De Niro'yla dostluğu ve ortaklığı bu filmde başlıyor. Film her ikisinin de kariyerine çok büyük katkı sağlıyor. Little İtaly semtindeki gerilim, polisi-

ye, fantastik unsurları kaynaştıran bu filmle sanatsal kişiliği oturmuş diyebiliyoruz. "İyi bir hayat yaşamak ve iyi bir insan olmak. Nereye baksanız bunun tam tersini görmeniz de..." diye açıklamış bu filminin temasını Martin Scorsese. Bu temayla birlikte suç, suçluluk duygusu ve ceza kavramları en revaçta süjeleri oluyordan sonraki filmlerinin ekseriyetinde. Mean Streets'in açılış sahnesinde Scorsese'nin kendi sesiyle verdiği şu cümleyle karşılıyoruz: "Günahlarının bedelini kilisede ödemezsin. Sokaklarda ödersin."

Bu başyapıtın sonrasında "auteur" Alice Doesn't Live Here Anymore-Alice Artık Burada Yaşamıyor adında "ticari" kaygılar taşıyan klasik bir Hollywood yapımına imza atıyor. Taşrada yaşayanların kişilik arayışlarını, dramalarını bir kadının öyküsüyle somutlayan Scorsese bu filmde yönettiği Ellen Bursytyn'e de bir Oscar heykelciği kazandırıyor.

Hemen akabinde New York sokaklarında geçen Taxi Driver-Taksi Şoförü (1976) ile kendi deyimiyle kendini en iyi anlattığı filmini çekiyor. New York'a geri döndüğü bu filmde günahı ve tüketimi yerden yere vuruyor, 42. Sokak'ta sefalet ve görkem birarada, küçücük kız çocukları kaldırım fahişeliği yapmaya zorlanıyor. Tüm bunlara dayanamayan Travis Bickle (Robert De Niro), New York sokaklarındaki "pisliği" arabasından izleyen bir taksi şoförüydü. Hain Sokaklar filminin kahramanı gibi, o da, kötülüklerin içindeki "iyilik" olmaya çalışıyordu. Travis, insanları, özellikle de kadınları kurtarmak istedi. Ama bu kadınlar, hayatlarından memnundu ve kurtarılmayı istemiyorlardı. Buna rağmen kahramanımız günahlarının bedelini bir nebze olsun ödemek için, elini, her bulduğu fırsatta, bir mumun veya bir çakmağın alevine tutarken yumruğunu alevlerin içinde tutuyordu.

Dinsel mistisizm kokan senaryoya eleştiriler yoğundu. Şiddet ve kıyım, vandalizm filmde yoğun biçimde hissediliyordu. Fakat vicdan azabını ve kötülükleri yok etmek isteyen alt sınıftan birinin, ezilenlerin koruyucu değil öldürücü meleği olması yönetmenin bilinçli bir tercihiydi. Sonraki filmlerin de bunu görecektik.

Tüm bu tartışmalar Robert De Niro, Harvey Keitel gibi "has adamlarının" ve Jodie Foster adındaki genç kızın muhteşem oyunlarıyla ölümsüzleşen bu filmin hem yönetmenin kişisel tarihinin hem de genel sinema tarihinin zirvelerinden biri olduğu gerçeğini örtbas edemiyor kuşkusuz.

New York, New York ile müzikal deneyen Scorsese, Minelli'ye adadığı bu filmde, De Niro'nun absürd mizaha kayan oyun üslubuyla modern ve izlenmeye değer bir film ortaya çıkardı.

1980 yılında yine bir zirve denemesi geliyor: Raging Bull-Kızgın Boğa bazılarına göre Taxi Driver'ı da aşan bir sinema klasiği. Yine bildiğimiz temalarına, mekanlarına, insanlarına yönelmiş buluyoruz yönetmeni. İtalyan kökenli boksör Jack La Motta'nın öyküsü siyah beyaz anlatılıyor. 1976'da Oscar almış Rocky'den sonra çekilmiş bir film olması şanssızlık belki ama etkileyici ve üslupçu boks sahneleri, filmin başı ve sonundaki iki ayrı Robert De Niro -20 kilo alıp vermiş- ve sinema tarihine geçmiş oyunculuk performansları filmin ayrıt edici ve üstün yönlerini teşkil ediyor. Keza De Niro, Akademi'nin gözünden kaçmamış, en iyi erkek oyuncu Oscar'ını cebine koymuştur.

King of Comedy-Kahkahalar Kralı adlı filmde klasik temalarından uzaklaşıyor yönetmen. Medyayı ve şöhreti sınırsızca eleştiren filmde, Jerry Lewis ve De Niro çok iyi oyunculuk performansları çıkardılar. Belgesel filmlere de devam eden Scorsese, İta-

lianamerican ve American Boy gibi filmlerle İtalyan kökenli Amerikalılar'ın sorunlarını da beyaz perdeye yansıttı.

1986'da çektiği Color of Money-Paranın Rengi aslında bir devam filmiydi. Robert Rossen'in filmi The Hustler-Bilardocu'nun devamı olan film, deneyimli aktör Paul Newman'a Oscar kazandırırken, sinema dünyası yeni bir şöhreti kucaklıyordu. Tom Cruise. Olumsuz eleştirilere rağmen yine de klas bir filmdi.

İki yıl sonra, yetişmesindeki Katolik unsuru yüzüne çıkıyordu. Kimine göre çılgın bir macera olan bu büyük prodüksiyon, Yunanlı yazar Nikos Kazancakis'in romanından uyarılma The Last Temptation of Christ-Günaha Son Çağrı adındaydı. İnanmışlığını ve dindarlığını her fırsatta dile getiren Scorsese yıllardır bu filmi çekmek istiyordu ama şirketlerin ticari kaygıları ve tepki çekmek korkusu bu projeyi hayata geçirmeyi imkansız kılmıştı. Hazreti İsa'nın çarmıha gerilmesi anında aklından geçenleri masalsi bir dille işleyen film, dünyada radikal tepkilerle karşılandı, zira köktendinci Hıristiyanlar mukaddesatlarına el uzatıldığını ileri sürüyorlardı.

New York'u sinema tarihinde belki de en iyi anlatmış olan filmi 1990'da çekti. Goodfellas-Sıkı Dostlar hiper-realist diye tanımlanabilir. Coppola'nın bu konu üzerindeki "nispeten" romantik ve egzotik yaklaşımını reddedip, oldukça gerçekçi bir üslup kullanıyordu bu filmde Scorsese. Mafya hayatını konu edinen filmde yine suçluluk duygusu işleniyordu. Filmin kahramanı Henry Hill (Ray Liotta), mafyanın kurallarına karşı gelerek "gammazlık" yaptığı için suçluluk duyuyordu. Bunun cezasını ise sokaklarda de-

ğil, sokaklardan atılarak, kimsenin tanımadığı bir insan olarak ödedi.

Cape Fear-Korku Burnu ile psikopat katil betimlemelerinin revaçta olduğu bir dönemde yine melankolik üslubunu konuşturdu. Karamsar ve ürkütücü bir filmdi bu. Sonra 1993'te The Age of Innocence-Masumiyet Çağı adlı, hence en kötü filmi çekti. Görsel olarak belki kusursuzdu ama sosyal ve bireysel psikoloji tasvirlerinin ustası olan yönetmenden beklediğimiz kadar iyi değildi. 1996'da Casino, 1997'de Kundun ile yine gündeme geldi. Ama tarzından uzaklaştığı filmler oldu bunlar.

Bundan sonrası için yine en iyi yaptığı iş olan New York ve yeraltı dünyasını anlatacak bir film yönetecek. The Gangs of New York-New York'un Çeteleri adlı filmin başrollerinde Daniel Day Lewis, Leonardo DiCaprio ve Cameron Diaz'ın oynayacağı söyleniyor.

Michael Jackson'ın müzik videosu "Bad"i de yönetmek, Kurosawa'nın Düşler filminde Vincent Van Gogh'u oynamak, filmlerinin müziklerini kendi albüm koleksiyonundan çekmek, sürekli olarak hareket eden ve kendisinin kullandığı bir kamera. Ne kadar çok özelliği varmış bu adamın. Yönetmen keskin, vahşi ortamların nefes kesen tasvirlerinde çok ama çok başarılı. Scorsese'nin en büyük yardımcıları ise senaryo yazarı Paul Schrader, daha önce adı geçen Schoonmaker ve De Niro (sekiz defa), Harvey Keitel ve Joe Pesci gibi yetenekli oyuncular. Çoğu sinemaseverin hafızasına kazınmış sahnelerin yaratıcısı, neredeyse herkesin favori yönetmenlerinden. Acımasız dünyalara kederli bakışlarımızı gönderen bir yönetmen o.